

Vladimir V. Mihajlović*Balkanološki institut SANU, Beograd*

v.mihajlovic@gmail.com

Autoritet i kako ga steći: Pausanija, *Opis Helade* i arheološka iskopavanja u Olimpiji*

Apstrakt: Teren i tekst, naročito na polju klasične arheologije, uvek su u dijalektičkom odnosu: terenska praksa i tekstovi (kako oni koji prethode, tako i oni koji proističu iz iskopavanja) se međusobno prožimaju, potvrđuju i preoblikuju. Stoga, osim ključnih ličnosti ili institucija i tekstovi mogu imati autoritet koji se vremenom stiče, potvrđuje ili pak gubi. Pausanijin *Opis Helade* jedno je od dela koje je upisano u disciplinarne temelje klasične arheologije. Ovo delo uticalo je na pravce istraživanja na polju klasične arheologije Grčke, njihov obim i metodologiju, kao i konačnu interpretaciju. O uzajamnom prožimanju arheologije i Pausanijinog *Opisa Helade* najbolje govore iskopavanja u Olimpiji, koja su u ovome radu uzeta kao studija slučaja. S jedne strane, iz višegodišnjih temeljnih istraživanja, kojima je prethodila višedecenijska diplomatska borba za dozvolu za iskopavanja, proisteklo je bolje razumevanje Pausanijinog dela, dok je s druge, preoblikovana ne samo terenska praksa, nego i epistemološke osnove klasične arheologije. Cilj ovoga rada jeste da još jednom podseti na neodvojivost praktičnog i interpretativnog, odnosno na neodvojivost terenskog i kabinetetskog rada u arheologiji.

Ključne reči: tekst, arheološki teren, autoritet, Pausanija, *Opis Helade*, klasična arheologija Grčke, istorija discipline

Uvod

Tekst je jedna od ključnih tvorevina arheološkog rada, ono što jasnu disciplinarnu praksu odvaja od amaterske ljubopitljivosti ili lukrativnog lova na blago (Olsen 2002, 263). Osim na koncu gotovo svakog arheološkog pregnuća (u obliku izveštaja, naučnih i popularnih članaka, monografija itd.), tekstovi, u najrazličitijim oblicima, neretko predstavljaju i ishodište terenskog rada. Arheološkim iskopavanjima, kao po pravilu, prethodi (ponovno) iščitavanje prethodno ispisanog pejzaža, bilo da je dati predeo predstavljen kroz davnašnje putopise, bilo kroz nedavne izveštaje s arheoloških rekognosciranja. Ukratko, teren i tekst

* Ovaj članak predstavlja rezultat rada na projektu *Dunav i Balkan: kulturno-istorijsko nasleđe* (br. 177006) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

su u dijalektičkom odnosu: terenska praksa i tekstovi se međusobno prožimaju, potvrđuju i (pre)oblikuju. Ovaj odnos je naročito intenzivan na polju klasične arheologije koja u znatnoj meri počiva na antičkim – topografskim, horografskim i geografskim – literarnim delima. Pored (novog) arheološkog znanja kao osnovnog doprinosa, bitan plod terenskog rada jeste i pojava autoriteta. Utemeljen na socijalnim odnosima, ovaj koncept – koji je u bliskoj vezi sa sličnim konceptima poput moći, uticaja, prinude, autentičnosti, tačnosti i legitimizacije – svojevrsan je katalizator znanja. Pojedinci ili institucije kojima je u okviru neke grupe/zajednice pripisan autoritet mogu posredno ili neposredno, aktivno ili pasivno, ukazati da je neki nalaz autentičan ili da je neka interpretacija osnovana i utemeljena i na taj način uticati na dalje oblikovanje istraživanja ili čitave discipline (Pruitt 2011; Ćosić 2016). Pausanija i njegovo delo *Opis Helade* nam ukazuju na to da osim ključnih ličnosti kakvi su, primera radi, „očevi osnivači“ discipline i tekstovi mogu imati autoritet – autoritet koji se vremenom stiče, potvrđuje ili pak gubi. Nasuprot autorima i delima klasičnog kanona (v. Humphreys 2002; Babić i Mihajlović 2016, 171), Pausanija i *Opis Helade* nisu imali plemenito poreklo koje bi ih odmah učinilo nepitnim autoritetima na polju klasične arheologije. Stoga se reputacija kako autora tako i dela brusila – uz nezaobilazne potvrde i osporavanja – u samom pejzažu Grčke, prevashodno kroz terenski rad arheologa.

Pausanija i *Opis Helade*

O nastanku i prvom milenijumu postojanja *Opisa Helade* i danas, nakon nekoliko vekova proučavanja, vrlo se malo zna. Kristijan Habiht (Christian Habicht), jedan od najprilježnijih proučavalaca ovoga dela, na osnovu svojih i istraživanja O. Ditera (Diller 1956, 1957) izveo je prilično oštar zaključak o recepciji Pausanijinog dela u antici i srednjem veku. Prema Habihtu, *Opis Helade* je predstavljao „potpuni promašaj“: „nijedan pomen, nijedan citat, pa ni šapat, sve do Stefana Vizantinca u 6. veku, a potom tek dve ili tri reference kroz čitav srednji vek“ (Habicht 1985, 220).

Pomenuti Stefan Vizantinac, carigradski gramatik i carski učitelj iz 6. veka, u leksikonu *Ethnica*, sedamdeset pet puta navodi odlomke iz dela koje naziva *Periegesa* (*Periegesos Hellados*), čiji je autor čovek po imenu Pausanija. Preostale reference na ovo delo koje pominje Habiht javljaju se u delima Arete iz Ceza-reje u 10. veku i u *Sudi*, zbirci ranijih vizantijskih izvora, koja je sastavljena za vreme vladavine cara Vasilija II (976–1052), zatim u zbirci (*Syngoge*) Maksima Planuda iz 13. veka, a Pausanijin čitalac u 14. veku bio je romejski učenjak Ni-ćifor Grigora (Diller 1956, 92–93). U pokušaju da donekle ublaži Habihtov sud, Entoni Snodgras (Anthony Snodgrass) je u krug ranih čitalaca uvodi i Atenago-

ru u čijem govoru „Legatio pro Christianis“ uviđa sličnosti s opisima skulptura koje se javljaju i *Opisu Helade*. Osim toga, Snodgras ne isključuje mogućnost da su neki od prvih čitalaca Pausanijinog dela bili i Elijan, Julijan Polideuk te Filostrat te Longo (Snodgrass 2003, 187–189).

Do početka 15. stoleća rukopis *Periegesis* je nekako dospao do Italije, u posed Nikola Nikolija (Niccolo Niccoli) iz Firence i od njegovog primerka potiču svi danas sačuvani prepisi (Diller 1957, 188). Najstari pomen ovog arhetipskog primerka javlja se 1418. godine u pismu iz kojeg saznajemo da je Nikoli pristao da primerak Pausanijinog dela pošalje svome prijatelju Frančesku Barbaru (Francesco Barbaro) u Veneciju. Nakon Nikolijeve smrti, njegova raskošna biblioteka je premeštena u manastir Svetog Marka u Firenci, ali, nažalost, ovaj „originalni“ primerak nije ostao sačuvan (Diller 1956, 94).

U rukopisu koji smo „nasledili“ od Nikolija – a u kojem se, uzgred budi rečeno, ni na jednom mestu ne pominje ni ime autora niti naziv dela – autor je „opisao“ odnosno, bolje rečeno, prikazao drevnu Heladu to jest njene pokrajine: Atiku, Korint, Lakoniju, Meseniju, Elidu, Ahaju, Arkadiju, Beotiju, Fokidu, Delfe i zapadni deo Lokride. Na osnovu pominjanja pojedinih događaja i ličnosti danas se smatra da je *Opis Helade* nastajao tokom dve decenije, između 160. i 180. godine, a unakrsne reference koje se javljaju u delu navode na zaključak da su knjige nastajale istim redom kojim su i numerisane (Mihajlović 2010, 33–38). U svakoj od deset knjiga narativ je u osnovi podeljen na dva dela: 1) *theoremata* i 2) *logoi*. Koristeći se „metodom autopsije“ (Vulićević 1994, 8), Pausanija se predstavlja kao očevidac i opisuje *ono što se vidi (theoremata)* – poglavito mesta i spomenike, o kojima potom ispreda *pripovesti (logoi)*. Kroz ove druge, on daje učene komentare o književnosti, kulturi i umetnosti te prenosi lokalne tradicije beležeći mitove i legende ili opisujući kultne prakse (Vulićević 1994, 23; Pretzler 2007, 9–10; Stewart 2013, 238–239). Nasuprot stavovima nekih ranijih autora koji su, tumačeći *Periegesis* doslovno kao *vodič* po grčkom krajoliku, *pripovestima* pripisivali drugorazredan značaj – što se ogledalo i kroz termin „digresije“ kojim su ih imenovali – te ih katkad u svojim izdanjima izostavljali, danas u potpunosti prevladava stav po kojem je Pausanijino delo nedeljivo. Potvrdu aktuelnog stava nalazimo i u samoj *Periegesis*:

„Ovo je po mome mišljenju, ono najglasovitije što Atinjani imaju i da se čuje od legendi [*logoi*] i da se razgleda od znamenitosti [*theoremata*], a od početka moj je opis iz obilja građe odabirao ono što je vredno zapisati“ (Paus. I 39.3).

Upredajući *opise spomenika* i *pripovesti* – odnosno, tradicije koje su se prenosile o njima – Pausanija je uspeo u svojoj osnovnoj nameri da prikaže „sve helenske krajeve“ (Vulićević 1994, 18) odnosno „sve helenske stvari“ (Frazer 1913, xxv) (u zavisnosti od toga kako se prevodi originalna sintagma *panta ta hellenika* (Paus. I 26.4)).

Prethodni citat otkriva, međutim, još jedan bitan elemenat Pausanijinog dela – selektivnost. Pritom, a to bi trebalo posebno naglasiti, Pausanija nije „izbirljiv“ samo kada prenosi tradicije; dakle, ne samo da pravi nameran izbor onoga što će prikazati kroz pripovesti, nego su i njegovi opisi predela tek deo od onoga što je, bivajući na licu mesta, mogao da vidi. Kao po pravilu, prilikom izbora ovaj autor se odlučuje za staro u odnosu na novo – primera radi, ne spominje (odnosno čini to sasvim sporadično) spomenike koji su nastali nakon 3. veka pre n. e. Uporedo s time, Pausanija pravi i dodatan izbor: od drevnih spomenika i svetišta prednost daje onima koji upućuju na zajedničku helenšku prošlost. Konačno, u dilemi između profanog i sakralnog, gotovo uvek bira ovo drugo. Osim sopstvenim očima, Pausanija je građu prikupljao i iz pisanih izvora. I u tom domenu prednost daje starim autorima te, s tim u vezi, u najvećem broju slučajeva navodi epsku poeziju, od Homera, koji je za njega najviši autoritet, do Apolonija Rodanina (Heer 1979, 96; Vulićević 1994, 34), dok od istoričara posebno ceni Herodota – čije je delo predstavljalo model prema kojem je oblikovan najveći broj pripovesti (Heer 1979, 97). S druge strane, svoje savremenike, kao ni predstavnike rimske/latinske književnosti ne pominje (Vulićević 1994, 35).

Premda ne treba sumnjati u to da Pausanija jeste prošao predelima i svojim očima video spomenike koje je potom opisao u svome delu, *Opis Helade* ipak, dakle, ne bi trebalo smatrati vodičem u danas uobičajenom značenju te reči. U pitanju nije prost popis spomenika ili ruta. Pausanija, naime, pozivajući se na svoje bivanje na licu mesta (*autopsia*) i erudiciju, u stvari ispisuje „predeo sećanja“ – u kojem se prepliću istorijske i mitološke tradicije s fizičkim odlikama pejzaža (Alcock 1996; Stewart 2013, 256). Pausanija, zapravo, koristi formu literarnog putovanja kroz prostor za svojevrsno putovanje kroz vreme. Ukratko, stojeći s obe noge na tlu rimske provincije, Pausanija opisuje drevne spomenike kako bi podsetio na slavnu helenšku prošlost i probudio patriotska osećanja (Mihajlović 2010, 61). Otuda, S. Stjuart navodi da je Pausanijino delo više vodič kroz helenšku tradiciju, nego za kretanje po Heladi, to jest da su opisi mesta i spomenika (*theoremata*) samo uporišne tačke oko kojih se ispredaju priče (*logoi*) o grčkom duhu (Stewart 2013, 238, 245).

Ko je u stvari bio Pausanija? U predgovoru izdanju *Opisa Helade* na srpskom jeziku Ljiljana Vulićević napominje da se Pausanija „sasvim zaklonio iza svog dela“ (Vulićević 1994, 7). Međutim, iako je autor *Periegesa*, doista, i više nego škrta na rečima kada govori o sebi, pažljivim čitanjem samoga dela se ipak da saznati mnogo toga kako o istorijskoj, tako i o njegovoj literarnoj ličnosti. Kao i prilikom datovanja dela, i Pausanijin životni vek je moguće odrediti na osnovu pominjanja pojedinih istorijskih ličnosti i događaja u period između (okvirno) 121. i 180. godine. Stranice *Periegesa* otkrivaju i da je njen autor

rodom iz Lidije, po svoj prilici iz Magnesije, grada na planini Sipil (Bowie 2001, 23; Frazer 1913, xix; Heer 1979, 14; Hutton 2005, 9; Pretzler 2007, 21; Vulićević 1994, 12). Pausanija je poticao iz imućne porodice, a verovatno je imao i rimsko građansko pravo (Cohen 2001, 93; Hutton 2005, 11; Vulićević 1994, 13, 15) što mu je omogućilo ne samo da stekne raskošnu učenost nego i da proputuje po gotovo svim krajevima (ondašnjeg) „poznatog sveta“. Pored rodne Lidije i helenskih pokrajina koje je opisao u deset knjiga *Opisa Helade*, Pausanija je pohodio i Joniju, Troadu, Misiju, Kariju, Frigiju, Galatiju i Likiju. Na istoku je stigao do Eufrata, preko Sirije, i Palestine u kojoj je obišao Jerusalim. U Egiptu je posetio Aleksandriju i piramide u Gizi. Stigao je i do Rima te obišao kampanske gradove: Kapuu, Kumu, Puteole, Metaponet, a preplovio je i do Sardinije. Konačno, posetio je i one oblasti kopnene Grčke koje se, na osnovu samo Pausaniji do kraja znanih razloga, nisu našle u *Periegesi*: Tesaliju, Epir, Makedoniju i Termopile (Mihajlović 2010, 27).

S druge strane, kada je reč o literarnoj personi, Pausanija je daleko rečitiji i otvoreniji. Uprkos tome što većinu svojih stavova i interpretacija uključuje – odnosno na neki način prikriva – u tobože objektivnan, faktografski diskurs (Pretzler 2007, 17), u tekstu *Periegesi* postoje i pasusi u kojima autor odlučuje da „progovori sopstvenim glasom“ (Mihajlović 2010, 29). Umesto uobičajenog trećeg lica, Pausanija koristi prvo lice jednine kada hoće da navede svoje namere ili načela kojih se držao, pokazujući na taj način da čitav njegov poduhvat počiva na dobro osmišljenom planu (Pretzler 2007, 18). Osim toga, Pausanija rado prenosi i detalje brojnih razgovora i/ili rasprava koje je vodio tokom svojih putovanja. U tim prilikama takođe koristi prvo lice jednine hotеći da istakne svoju erudiciju u čitavom nizu oblasti, poput geografije, umetnosti, istorije, mitologije itd. Autor *Opisa Helade* je, uslovno rečeno, „racionalni monarhista“ koji o tiraniji i oligarhiji, ali, s druge strane, ni o demokratiji nema dobro mišljenje: „Koliko bar ja znam, demokratija nije unapredila nijedan drugi narod osim Atinjana koji su zahvaljujući baš njoj daleko isprednjačili“ (Paus. IV 35, 2). Monarhiju je smatrao prihvatljivom pod uslovom da se na prestolu nalazi dobar vladar, poput careva koji su vladali za njegova života (Frazer 1913, xlix; Vulićević 1994, 13). Naš autor se uporno trudi da kod svojih čitalaca ostavi utisak pobožne (Frazer 1913, li; Wayne 1988, 101), ako ne i „bogobojažljive“ osobe (Vulićević 1994, 16).

Ukratko, koristeći se upravo pomenutim narativnim tehnikama, uz već ranije pomenutu *autopsiju*, odnosno isticanje svog neposrednog iskustva, Pausanija neprestano pokušava da uspostavi lični autoritet. Okolnost da je autor okrenut tradicionalnim vrednostima, pobožan, odmeren u stavovima i jasan u izražavanju, obrazovan i objektivnan, trebalo je da ubedi čitaoca da je delo koje je pred njime veran prikaz i nepogrešivi vodič kroz prostor i prošlost drevne Helade (Mihajlović 2010, 31).

Pausanija i klasična arheologija

Uprkos nespornom trudu da savremenici i pokolenjima prenese brojne podatke o helenskoj prošlosti i u isti mah sebe predstavi kao pouzdanog pripovedača, Pausanija je, kao što je ranije pomenuto, imao veoma malo uspeha sve do 18. stoleća. To je u dobroj meri bilo uslovljeno i time što su se evropski učenjaci do tada prevashodno zanimali za rimsko nasleđe koje im je bilo ne samo kulturno bliže, nego i fizički dostupnije. Ključan doprinos „renesansi“ grčke prošlosti tokom 18. veka dao je Johan Joakim Vinkelman (Johann Joachim Winkelmann), papski antikvar i direktor starina, koga danas svojom pretečom smatraju i istoričari umetnosti i klasični arheolozi. U svojoj *Istoriji drevne umetnosti* (*Geschichte der Kunst des Altertums*) iz 1764. Vinkelman je dao hronološki pregled antičke umetnosti zasnovan na stilskim osobenostima (Babić 2008, 14; Morris 1994, 16; Shanks 1996, 56; Babić i Mihajlović 2016, 169–170). Njegov istorijski pristup obuhvatao je minucioznu tipološku analizu rimskih kopija grčkih originala, kao i detaljno proučavanje grčkih i latinskih izvora o drevnoj umetnosti (Dyson 2006, 4). Jedno od najizdašnijih vrela s kojeg se Vinkelman napajao podacima o antičkoj umetnosti bio je i *Opis Helade*. Februara 1756, dakle osam godina pre nego što će *Istorija drevne umetnosti* biti objavljena, Vinkelman navodi da je napravio plan za „raspravu o ukusu grčkih umetnika“ i da ga je to nateralo da „ponovo pročita čitavog Pausaniju“ (Pretzler 2007, 123). U *Periegesi*, čijeg autora smatra veoma temeljnim (Vinkelman 1996, 200), pronašao je podatke o načinu izrade i korišćenim materijalima, o kontekstu u kojem su dela bila izlagana, kao i o značenjima koja su im pripisivana. *Opis Helade* ipak nije bio samo rog izobilja iz kojeg je Vinkelman vadio sirove podatke za svoju studiju. On je, naime, od Pausanije preuzeo i mnoge stavove, naročito one o stilu i hronologiji, koje je potom uključio u svoju uticajnu interpretaciju (Mihajlović 2010, 13).

Vinkelmanov autoritet je umnogome doprineo daljoj recepciji *Opisa Helade*, ali je tek promena geopolitičkih prilika izbacila Pausaniju i njegovo delo u prvi plan. Usled političke krize koja je potresala istočni deo Mediterana, a u čijem središtu su bile Francuska, Velika Britanija i Osmansko carstvo, prostor drevne Helade dobija ogroman strateški značaj. Emisari evropskih sila, osim diplomatskog i obaveštajnog rada, deo vremena koje su provodili u Grčkoj posvećivali su sakupljanju artefakata, poglavito umetničkih, koji su poticali iz drevnih civilizacija (Babić 2008, 26–28), a to je predstavljalo priliku da se tačnost Pausanijinih podataka konačno empirijski proveriti na terenu (Pretzler 2007, 125).

Ipak, nije samo geopolitička situacija pogodovala daljem proučavanju grčkog pejzaža i time, doduše posredno, Pausanije i *Opisa Helade*. Romantizam, novi pokret koji je u to vreme bujao diljem Evrope u prvi plan je stavio ruševine. Prisustvo ruševina u pejzažu, njihova opipljivost govorila je istovremeno i o

prolaznosti, ali i o pobjedi nad prolaznošću – o svojevrsnom nadilaženju smrti (Settis 2006, 76). Ruševine, naime, govore o prolaznosti, o destruktivnog moći zuba vremena, ali u isti mah otkrivaju tragove slavne prošlosti i pozivaju na nje-no otkrivanje (Shanks 1996, 69). U ruinama se prepliću priroda i kultura – one su rezultat delovanja prirode, ali u isto vreme i prikaz onoga što priroda ne može (Settis 2006, 79). Drugim rečima, (ponovno) otkriće grčkog pejzaža predstavljalo je jednu od prekretnica u razumevanju grčke prošlosti (Shanks 1996, 69).

Pausanija, odnosno *Opis Helade* je, dakle, početkom 19. veka prvi put stavljen na ozbiljnu probu, a prethodno opisane geopolitičke i kulturne promene ogledaju se u liku i delu Viljema Likija (William Martin Leake). Liki je, kao britanski oficir, od 1803. do 1811. prošao predelima kopnene grčke, gde je poslat da pomogne osmanskoj vojsci u planiranju odbrane od eventualnog francuskog napada iz Italije. Uporedo sa vojnom i diplomatskom delatnošću dao se na sakupljanje ostataka materijalne kulture, u prvom redu fragmenata stela i epigrafskih natpisa, kao i numizmatičkog materijala. Nakon napuštanja vojne službe posvetio se pripremi za štampu beležaka sa svojih putovanja, koje je potom i objavio u seriji topografskih dela: *Putovanja po Moreji (Travels in the Morea)*, *Putovanja po severnoj Grčkoj (Travels in Northern Greece)* i *Topografija Atine (Topography of Athens)*. Objavio je i katalog svoje pozmašne numizmatičke zbirke pod naslovom *Numismata Hellenica* (Babić 2008, 28–29; Wagstaff 2001, 190–192). Za svoj doprinos onovremenoj nauci nagrađen je članstvom u nekoliko učenih društava, a dobio je i počasni doktorat od univerziteta Oksford. Za Likija, kao i za mnoge potonje autore, Pausanija je predstavljao glavni izvor podataka o antičkoj topografiji Grčke. *Opis Helade* je, prema Likiju, pružao „jedini dosledan opis (...) o topografiji Atine“ a u delu je istovremeno očuvano:

„mnogo važnih informacija (...) o istoriji onih umetnosti u kojima su Grci naročito nadmašili sve ostale nacije. Jedino on [Pausanija] nam dopušta da steknemo pravu sliku o briljantnom geniju, temeljnom proučavanju i nepremašnoj veštini koju su oni utkali u umetnost oblika“ (Leake, cit. po Wagstaff 2001, 193, prevod V. V. M.).

Pored ovih citata i pogled na stranice Likijevih dela, naročito *Topografije Atine*, govori o uticaju koji je na ovoga autora ostavio Pausanija: u pitanju je manje-više prevod „najbitnijih“ pasusa Prve knjige *Opisa Helade*, koji su dopunjeni Likijevim komentarima (Beard 2001, 226). No, uprkos očiglednom prepisivanju, ili upravo zbog toga, *Topografija Atine* je dugi niz godina predstavljala temeljno, seminalno delo bez kojeg je bilo nemoguće započeti nijedno istraživanje klasične topografije (Dyson 2006, 70).

Pausanija je, dakle, uspešno položio svoj prvi veliki test na terenu, a ubrzo su usledili i brojni drugi. Paradoksalno, njegovom ugledu među arheolozima donekle je doprineo i negativan stav koji je o *Opisu Helade* tokom 19.

veka utemeljen u okviru jedne druge, srodne discipline. Naime, klasične nauke (nem. *Alttertumswissenschaft*) smatrane su u ono vreme najnaučnijom od svih disciplina koje su se bavile klasičnom starinom, disciplinom s najrigoroznijim naučnim metodom odakle je proizlazio i najveći autoritet (Babić i Mihajlović 2016, 172–174). Klasični filolozi ne samo da *Opis Helade* nisu ubrajali u dela klasičnog kanona, već su smatrali da se ono ni u okvirima „dekadentne“ rimske književnosti ni po čemu nije isticalo. Pausanija je viđen kao pouzdan autor koji je prosto beležio sve ono što je video sopstvenim očima, ali bez ikakvih literarnih mogućnosti i pretenzija – ukratko, kao isuviše nemaštovit da bi u poetskom žaru iskrivio činjenice (Hutton 2005, 22; Mihajlović 2010, 17–19; Stewart 2013, 235). S druge strane, u očima klasičnih arheologa ovaj stav ga je učinio gotovo idealnim autorom.

Primeru radi, Francuska škola u Atini – uz Nemački arheološki institut, Američku školu klasičnih studija u Atini i Britansku školu u Atini deo takozvane „velike četvorke“ ustanova koja je ključno uticala na tumačenje klasične arheologije Grčke – svoja najranija istraživanja usmerila je na pronalaženje lokaliteta koje su opisali „antički autori, Strabon i Pausanija“ (Stewart 20013, 240). Neupitna vera u Pausaniju (to jest njegov autoritet) vodila je do nekih od najvećih otkrića u Grčkoj 19. stoleća. Tako je Hajnriha Šlimana (Heinrich Schliemann), trgovca, avanturistu i slavnog istraživača homerskih gradova Troje i Mikene, ka otkriću šest velikih mikenskih grobova, takozvanog kraljevskog kruga A, vodio upravo Pausanijin tekst. Najveći arheološki autoriteti toga vremena, poput Edvarda Dodvela (Edward Dodwell) ili Ernsta Kurcijusa (Ernst Curtius) smatrali su da se grobovi koje Pausanija opisuje nalaze izvan okvira gradine. Nasuprot njima, Šliman je svoje istraživanje zasnovao na doslovnom čitanju Pausanijinog opisa (II 16, 6; v. i Schliemann 1878, 65, 67–69), te na koncu, nakon velikog otkrića ponosno javlja:

„zaista ne oklevam ni časa da obavestim da sam ovde pronašao grobove, za koje Pausanija, sledeći predanje, kaže da su Atrejevi, Agamemnonov, pa njegovog kočijaša Eurimedona, Kasandre i njihovih drugova (Šliman, cit. po Ceram 1951, 50).

Opis Helade arheolozima nije bio tek nepresušan izvor utilitarnih podataka o davno prošlim vremenima i/ili nepogrešivi vodič po grčkom pejzažu, već je katkad predstavljao i literarni obrazac na osnovu kojeg su nastajali moderni tekstovi u 19. veku. Džejn Harison (Jane Harrison) i Margaret Veral (Verrall) objavile su 1890. delo *Mitologija i spomenici antičke Atine* koje je gotovo preko noći doživelo ogroman uspeh i kod publike i kod kritike. U ono vreme knjiga je smatrana, kako je pisao jedan od recenzenata, „neuporedivo najboljim vodičem po Akropolju i drevnoj Atini uopšte“ (cit. po Beard 2001, 235); s tim u vezi je dobila i nadimak – *Blue Jane*, prema tada popularnoj seriji turističkih vodiča (Blue Guides). O uticaju Pausanije na nastanak ovoga dela jasno govori i sam

(pun) naslov: *Mythology and Monuments of Ancient Athens, being a translation of a portion of the "Attica" by Pausanias by M. de G. Verall, with introductory essay and archaeological commentary by J. E. Harrison*. Ukratko, u pitanju je prevod (dela) Pausanijine knjige o Atici, kojem su priključeni uvodni esej i arheološki komentari. Treba, ipak, napomenuti da je deo (en. portion) Prve knjige *Opisa Helade* koji se pominje u naslovu zapravo lišen svega što nije u najneposrednijoj vezi sa Atinom i Atinjanima – što otvara i pitanje upotrebe i selekcije (ionako selektivnih) Pausanijinih opisa (Mihajlović 2010, 20–21).

Kako ističe D. Stjuart (Stewart 2013, 240) arheolozi su koristili, odnosno to i dalje čine, „Pausanijinu gramatiku“, koja se u prvom redu ogleda u autopsiji, kako bi izgradili autoritet – kako Pausanijin tako i pojedinih arheologa – za tumačenje materijalnih ostataka prošlosti. Uzimanjem Pausanijinog literarnog konstrukta za precizan opis „realnog“ pejzaža u prošlosti, arheolozi zapravo koriste *Opis Helade* kao svojevrsnu interpretativnu „štaku“. To nam govori da u protekla dva stoleća *Periegesa*, dakle, nije uticala samo na pravac kretanja arheologa u prostoru (radi pronalaženja lokaliteta) i vremenu (radi uspostavljanja hronologija), nego i na pravce i granice tumačenja. Autoritet koji je pripisan delu i njegovom autoru učinio je da se (u najmanju ruku krajnje selektivni) „opisi“ smatraju objašnjenjima: Pausanija je, štaviše, nekritički citiran i onda kada je trebalo objasniti ono što je pronađeno na terenu, kao i u slučajevima kada je trebalo premostiti praznine u arheološkom zapisu (Stewart 2013, 256). Tako je, Hefestov hram u Atini prvobitno protumačen kao Tezejon usled spajanja Pausanijinog opisa (I 17.2–3) s jedinim vidljivim ostacima hrama u blizini Agore (Stewart 2013, 235), dok je Erehtejon danas poznat pod tim imenom zato i samo zato što ga je Pausanija tako nazvao u *Periegesi* (Mihajlović 2010, 3).

Na osnovu prethodno napisanog jasno je da su Pausanija i *Opis Helade*, navršavši se u rukama putopisaca i arheologa, ključno uticali na pogled na klasičnu grčku prošlost. Primer nemačkih iskopavanja u Olimpiji, međutim, otkriva i dodatne slojeve Pausanijinog – što neposrednog što posrednog – „nasleđa“ u osnovnim postavkama klasične arheologije.

Pausanija, Olimpija i arheolozi

Postoji nekoliko pokazatelja koji govore o naročitom odnosu Pausanije prema Olimpiji. Prvo i pre svega, sam autor kratko i jasno u tekstu ističe igre koje su se tamo odigravale kao nešto najvrednije od svih *helenskih stvari*: „Čovek odista može mnogo toga i da vidi u Helena, i da čuje začuđujuće stvari. Međutim najveći deo božjeg staranja posvećen je obredima u Eleusini i igrama u Olimpiji“ (Paus. V 10.1). Osim ovoga, krajnje eksplicitnog, tu je i još nekoliko posrednih, ali jednako jasnih pokazatelja. Imajući u vidu da je pretvaranje

Pausanijinog putovanja u tekst (Pretzler 2004), odnosno nastanak *Opisa Helade*, deo detaljnog plana, jasno je da centralnost ovog lokaliteta nije plod slučaja. Naime, pokrajina Elida, u kojoj je Olimpija centralno mesto, jedina je kojoj su posvećene dve knjige Opisa Helade. Osim toga, ne samo da su Elidi namenjene dve knjige, a svim ostalim pokrajinama po jedna, nego su u pitanju dve knjige koje se nalaze na sredini celoga dela – Peta i Šesta od ukupno deset knjiga. Izuzetnost Olimpije se, međutim, ne ogleda samo u organizaciji *Opisa Helade* kao celine, nego i u organizaciji narativa u knjigama koje su joj posvećene. Naime, pri opisu Altisa, centralnog dela Olimpije, i brojnih hramova, riznica i spomenika koji su se tu nalazili, Pausanija odustaje od uobičajenog topografskog pristupa i svoje izlaganje grupiše u nekoliko tematskih celina. Prateći pravac kretanja lokalnog obreda, on svoje čitaoce čak u četiri navrata provodi kroz Altis, opisujući brojne oltare, statue, votivne i epigrafske spomenika. Kroz ukazivanje na dedikante ovih spomenika, koji su poticali iz svih krajeva grčkog sveta, Pausanija neprestano ističe panhelenski karakter ovoga svetilišta (Elsner 2001, 11–14; Newby 2005, 214–228; Mihajlović 2010, 65–66).

Opisi olimpijskog blaga, pritom iz pera autora čiji se autoritet kalio na terecima diljem Helade, privukla su brojne klasične arheologe. Jedan od mnogih bio je i Ernst Kurcijus (Ernst Curtius), učenik Karla Otfriida Milera (Karl Otfried Müller) i Augusta Beka (Philipp August Böckh), tutor princa Fridriha Vilhelma (budućeg cara Fridriha III) i profesor klasične filologije i arheologije u Getingu. Kurcijus je, zajedno s geografom Karlom Ritterom (Ritter) obišao gotovo celu Grčku, prevodio grčku poeziju na nemački, a potom objavio i jedno od najuticajnijih dela o grčkoj istoriji jednostavnog naziva *Griechische Geschichte* (Chambers 1990, 37, 39; Mihajlović 2010, 67). Olimpiju je Kurcijus prvi put posetio 1838, a potom i dve godine kasnije, da bi 1852. godine na jednom od predavanja obelodanio plan o iskopavanjima ovog lokaliteta. No, i pored neupitne podrške svoga bivšeg učenika, princa Fridriha Vilhelma, pregovori s grčkim vlastima su se odužili. Delovalo je da je 1873. dogovor konačno postignut, ali je nedugo zatim usledilo novo odlaganje iskopavanja. Krivac je ovoga puta bio niko drugi do Hajnrih Šliman koji se, nakon sukoba s osmanskim vlastima, okrenuo iskopavanjima u Olimpiji i Mikeni i, u prvi mah, odneo pobedu budući da je dobio podršku grčkog parlamenta za svoj projekat. Ipak, naredne 1874. Kurcijus i arhitekta F. Adler poslali su u Atinu s porukom nemačkog prestolonaslednika grčkom kralju (i nemačkom princu) Đordu I. Preko dve decenije duga borba konačno je okončana Kurcijusovom pobedom kada je kralj aprila 1874. potpisao ugovor s Nemcima. Ugovorom je određeno da nemačka strana u potpunosti finansira istraživanja, a zauzvrat su dobiti dozvolu da u Atini otvore ogranak Nemačkog arheološkog instituta. Osim toga, dobili su i pravo da fotografiju i publikuju nalaze, ali su pristali da u Nemačku ne odnose originale, nego samo odlivke i kopije artefakata (Marchand 1996, 84; Murray 2007, 250; Mihajlović 2010, 68).

Nakon (kulturno)diplomatske pobjede dvojca Kurcijus–prestolonaslednik, iskopavanja su konačno otpočeta oktobra 1875. i sprovedena sve do 1881. godine. Nasuprot Šlimanovom lovu na blago, Kurcijus se trudio da iskopavanja učini što rigoroznijim i preciznijim, čime je principe *Alertumwissenschaft*-a na velika vrata uveo u terenska istraživanja u arheologiji (Marchand 1996, 87; Shanks 1996, 94; Dyson 2006, 83; Mihajlović 2010, 68). Primaran cilj olimpijske kampanje bilo je otkrivanja čitavog opsega lokaliteta te razumevanje prostornih odnosa među građevinama, odakle se vidi neposredan uticaj Pausanijinog teksta. Naime, budući da je dobar deo Pete i Šeste knjige posvećen opisima statua, njihovo pronalaženje na terenu je delovalo skoro izvesno. Ono što je, međutim, predstavljalo daleko veći naučni izazov jeste upravo ono što je nedostajalo u Pausanijinom narativu – opseg lokaliteta i prostorni raspored građevina. Kao što je ranije rečeno, Pausanija u svojim knjigama o Elidi najveći deo teksta posvećuje Olimpiji i to njenom najužem centru – svetom gaju Altis, dok su opisi zasnovani na tematskim, a ne topografskim principima. J. Elsner navodi da bi tako organizovan narativ bio sasvim dovoljan putniku u 2. veku za kretanje po ovome svetištu (Elsner 2001, 16), ali u 19. veku samo su iskopavanja mogla da daju dovoljno jasnu sliku. S tim u vezi, Kurcijus je arheološkom timu priključio i arhitektu F. Adlera, koga je pratio njegov zet Vilhelm Derpfeld (Wilhelm Dörpfeld), koji je umnogome uticao na promene na metodološkom planu (Dyson 2006, 84; Marchand 1996, 87; Trigger 1989, 196–197).

S druge strane, od očekivanog obilja monumentalnih kamenih statua tokom kampanje 1875–1881. pronađeno ih je tek nekoliko: skulpture sa zabata Zevsovog hrama, Peonijeva *Nika* i Praksitelov *Hermes* (Curtius 1935, 67, 75–79). Ogromna očekivanja koja su podstaknuta čitanjem *Opisa Helade* proizvela su još veće razočaranje, kako kod članova istraživačkog tima tako i kod najšire javnosti koja je s velikim pozorom pratila ova iskopavanja. Ni sam Kurcijus nije skrivao iznenađenje takvim ishodom: „Da smo znali za ovakvo stanje od početka, teško da bismo pristupili iskopavanjima Altisa sa tako visokim nadanjima“ (Curtius, cit. po Marchand 1996, 91). Uprkos tome što nisu urodila očekivanim, iskopavanja u Olimpiji dala su ipak mnoge plodove te dovela do bitnih pomaka u klasičnoj arheologiji Grčke. Tako su se u nedostatku monumentalne kamene plastike arheolozi okrenuli, do tada neretko zanemarenim, takozvanim malim/sitnim nalazima (nem. Kleinfunde). Na polju proučavanja ove grupe artefakata naročito se istakao, tada praktično početnik, Adolf Furtvengler (Furtwängler) koji je objavio 14.150 bronzanih i 4.643 nalaza od terakote (Dyson 2006, 84; Furtwängler 1990, 86; Whitley 2001, 34). Furtvengler – kasnije nazvan Lineom klasične arheologije (Hansson 2014) – je ovoj klasi materijala pristupio tako što je svaki pojedinačni primerak tretirao kao umetničko delo, a ovakav pristup je osim skretanja pozornosti na „minornu“ umetnost doprineo i porastu znanja o opštem razvoju kamene plastike, budući da su sitni nalazi nudili one podatke koje, mahom nepotpune, monumentalne statue nisu mogle da pruže.

Konačno, i publikacijom koja je neposredan produkt iskopavanja u Olimpiji provejava duh Pausanijinog *Opisa Helade*. U skladu sa, ranije pomenutim, pogledom na strukturu *Periegesi* u 19. veku i *Rezultati (Ergebnisse)*, monografija u kojoj su predstavljeni nalazi olimpijske kampanje, imaju dva dela: glavni, deskriptivni, i narativni deo u kojem se, kao i u Pausanijinim pripovestima, raspravljalo o hronologiji, rasi, grčkom duhu i sl. (Shanks 1996, 95). Ukratko, Pausanija ne samo da je bio ishodište modernih arheoloških proučavanja nego su i rezultati tih proučavanja objavljavani u Pausanijinom „ruhu“.

Zaključak

Pausanijino delo duboko je ukorenjeno u osnovama naše discipline. Klasična arheologija nastala je kroz prožimanje nekoliko tradicija: tradicije antikvara, putopisaca, topografa te klasičnih filologa. Prvima je *Opis Helade* bio nepresušno vrelo podataka o antičkoj umetnosti budući da su se u *Periegesi* nalazili podaci o umetničkim delima, stilovima, statusu umetnika itd. Putopiscima i topografima Pausanija je bio pouzadan vodič ne samo kroz antički, nego i savremeni grčki pejzaž. Konačno, negativan stav koji su o ovome delu zauzeli klasični filolozi, značajno je doprineo njegovom „prelasku“ u arheološki domen – što je uslovlilo drugačiji pristup njegovom čitanju i tumačenju, a to je sobom povlačilo nova pitanja i nove odgovore o brojnim aspektima života u antici.

Uprkos suštinski nepovoljnim ocenama klasičnih filologa ili upravo zahvaljujući tim slabim ocenama, kao i radu pionira na polju terenske arheologije Pausanija postaje nesporni autoritet među klasičnim arheolozima što je umnogome uticalo i na njihovu kritičku oštricu. „Predeo sećanja“ koji je ispisao Pausanija, a koji je plod stroge selekcije, među arheolozima je tumačen kao faktografski, precizan „opis“ reljefa, to jest onoga što je autor *sopstvenim očima* video na terenu. *Opis Helade* postalo je tako referentno delo: i za ono što bi se našlo na terenu, i za ono čega nije bilo. U prvom slučaju, u *Periegesi* se tražila potvrda za ono što je pronađeno, a u drugom objašnjenje za ono što je, prema mnjenju arheologa, nedostajalo. Pausanija je, dakle, arheolozima pokazivao put kroz grčke predele, ali je uz to usmeravao i pravce istraživanja, njihov obim i metodologiju, kao i konačnu interpretaciju pa čak i oblik publikacija kroz koje su te interpretacije saopštavane javnosti.

O uzajamnom prožimanju arheologije i Pausanijinog *Opisa Helade* najbolje govore iskopavanja u Olimpiji, koja su u ovome radu uzeta kao studija slučaja. S jedne strane, iz višegodišnjih temeljnih istraživanja, kojima je prethodila višedecenijska diplomatska borba za dozvolu za iskopavanja, proisteklo je bolje razumevanje Pausanijinog dela, dok je s druge, preoblikovana ne samo terenska praksa, nego i epistemološke osnove klasične arheologije. Recepcija

Pausanijinog *Opisa Helade* u klasičnoj arheologiji nas još jednom podseća na neodvojivost praktičnog i interpretativnog, odnosno na neodvojivost terenskog i kabinetskog rada u arheologiji.

Izvori

Pausanija. *Opis Helade* (predgovor, prevod sa starogrčkog i komentar Ljiljana Vulićević, arheološki komentar dr Aleksandrina Cermanović-Kuzmanović), 2 toma. Novi Sad: Matica Srpska, 1996.

Literatura

- Alcock, Susan E. 1996. „Landscapes of memory and the authority of Pausanias“. In *Pausania Historien*, edited by Jean Bingen, 241–267. Geneva: Fondation Hardt.
- Babić, Staša. 2008. *Grci i drugi – antička percepcija i percepcija antike*. Beograd: Clio.
- Babić, Staša i Vladimir V. Mihajlović. 2016. „Merilo lepote – panhelenski narativ preko granica disciplina“. *Književna istorija* XLVIII (160): 167–180.
- Beard, Mary. 2001. „Pausanias in Petticoats’ or *Blue Jane*“. In *Pausanias: Travel and Memory in Roman Greece*, edited by Susan E. Alcock, John F. Cherry and Jas Elsner, 224–239. Oxford: Oxford University Press.
- Bowie, Ewen. 2001. „Inspiration and Aspiration: Date, Genre, and Readership“. In *Pausanias: Travel and Memory in Roman Greece*, edited by Susan E. Alcock, John F. Cherry and Jas Elsner, 21–32. Oxford: Oxford University Press.
- Ceram, C. W. 1951. *Bogovi, grobovi, učenjaci*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Chambers, Mortimer. 1990. „Ernst Curtius“. In *Classical scholarship: a biographical encyclopedia*, edited by Ward W. Briggs and William M. Calder, 37–42. New York: Garland Publishing.
- Cohen, A. 2001. „Art, Myth, and Travel in the Hellenistic World“. In *Pausanias: Travel and Memory in Roman Greece*, edited by Susan E. Alcock, John F. Cherry and Jas Elsner, 93–126. Oxford: Oxford University Press.
- Curtius, Ernst. 1935. *Olympia*. Berlin: Atlantis Verlag.
- Ćosić, Natalija. 2016. „Autoritet i proizvodnja arheološkog znanja“. *Etnoantropološki problemi* 11 (3): 749–774. <https://doi.org/10.21301/eap.v11i3.6>
- Diller, Aubrey. 1956. „Pausanias in the Middle Ages“. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 87: 84–97. <https://doi.org/10.2307/283874>
- Diller, Aubrey. 1957. „The Manuscripts of Pausanias“. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* Vol. 88: 168–188. <https://doi.org/10.2307/283902>
- Dyson, Steven L. 2006. *In pursuit of Ancient Pasts: A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. New Haven: Yale University Press.
- Elsner, Jas. 2001. „Structuring ‘Greece’: Pausanias’s Periegesis as a Literary Construct“. In *Pausanias: Travel and Memory in Roman Greece*, edited by Susan E. Alcock, John F. Cherry and Jas Elsner, 3–20. Oxford: Oxford University Press.

- Frazer, James G. 1913. Introduction to *Pausanias's Description of Greece* (translated with a commentary by J. G. Frazer), Vol I, xiii-xcvi. London: Macmillan.
- Furtwängler, Andreas E. 1990. „Adolf Furtwängler“. In *Classical scholarship: a biographical encyclopedia*, edited by Ward W. Briggs and William M. Calder, 84–92. New York: Garland Publishing.
- Habicht, Christian. 1985. „An Ancient Baedeker and His Critics: Pausanias' 'Guide to Greece'“. *Proceedings of the American Philosophical Society* 129 (2): 220–224.
- Hansson, Ulf R. 2014. „Adolf Furtwängler (1853–1907): 'The Linnaeus of classical archaeology'“. *Antiquity Project Gallery* 88(342). <http://journal.antiquity.ac.uk/project-gallery/hansson342>
- Heer, Joyce. 1979. *La personnalité de Pausanias*. Paris: Le Belles Lettres.
- Humphreys, Sally C. 2002. „Classics and Colonialism: towards an erotics of the discipline“. In *Disciplining Classics*, edited by Glen W. Most, 207–251. Gottingen: Vandenhoeck and Ruprecht.
- Hutton, William E. 2005. *Describing Greece: Landscape and Literature in the Periegesis of Pausanias*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marchand, Susane 1996. *Down from Olympus: Archaeology and Philhellenism in Germany 1750–1970*. Princeton: Princeton University Press.
- Mihajlović, Vladimir V. 2010. „Pausanija i arheološka argumentacija“ Master teza. Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Morris, Ian. 1994. „Archaeologies of Greece“. In *Classical Greece: Ancient Histories and Modern Archaeologies*, edited by Ian Morris, 1–47. Cambridge: Cambridge University Press.
- Murray, Tim. 2007. *Milestones in Archaeology: A Chronological Encyclopedia*. Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Newby, Zahra. 2005. *Greek Athletics in the Roman World: Victory and Virtue*. Oxford: Oxford University Press.
- Olsen, Bjornar. 2002. *Od predmeta do teksta: teorijske perspektive arheoloških istraživanja*. Beograd: Geopoetika.
- Pretzler, Maria. 2004. „Turning Travel into Text: Pausanias at Work“. *Greece & Rome* 51 (2): 199–216. <https://doi.org/10.1093/gr/51.2.199>
- Pretzler, Maria. 2007. *Pausanias – Travel Writing in Ancient Greece*. London: Duckworth.
- Pruitt, Tera C. 2011. „Authority and the Production of Knowledge in Archaeology“. Doctoral diss. University of Cambridge.
- Schliemann, Heinrich. 1878. *Mykenae*. Leipzig: F. A. Brockhaus.
- Settis, Salvatore. 2006. *Eternity amongst the Ruins: The Future of the "Classical"*. Cambridge: Polity.
- Shanks, Michael. 1996. *Classical Archaeology of Greece – Experiences of the Discipline*. London: Routledge.
- Snodgrass, Anthony M. 1987. *Archaeology of Greece: The Present State and Future Scope of the Discipline*. Berkeley: University of California Press.
- Stewart, Daniel. 2013. „'Most Worth Remembering'. Pausanias, Analogy, and Classical Archaeology“. *Hesperia* 82: 231–261. <https://doi.org/10.2972/hesperia.82.2.0231>

- Trigger, B. 1989. *A History of archaeological thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vinkelman, Johan Joakim. 1996. *Istorija drevne umetnosti*. Sremski Karlovci i Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Vulićević, Ljiljana. 1994. „Predgovor“. U *Opis Helade*, Pausanija (predgovor, prevod sa starogrčkog i komentar Ljiljana Vulićević, arheološki komentar dr Aleksandrina Cermanović-Kuzmanović), 7–39. Novi Sad: Matica Srpska.
- Wagstaff, J. M. 2001. „Pausanias and Topographers: The Case of Colonel Leake“. In *Pausanias: Travel and Memory in Roman Greece*, edited by Susan E. Alcock, John F. Cherry and Jas Elsner, 190–206. Oxford: Oxford University Press.
- Wayne, Paul. 1988. „Pausanias Entrapped“. In *Did the Greeks believe in their myths? An essay on the constitutive imagination*, edited by Paul Wayne, 95–201. Chicago: The University of Chicago Press.
- Whitley, James. 2001. *The Archaeology of Ancient Greece*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vladimir V. Mihajlović

Institute for Balkan Studies SASA, Belgrade

*Authority and How to Attain It: Pausanias,
Description of Greece and Archaeological Excavations at Olympia*

One of the key products of archaeological work, the clear disciplinary distinction separating it from amateur curiosity or lucrative treasure hunt, is the text. Not only it stands at the end of almost every archaeological endeavour, text in its various forms often presents the source of fieldwork: archaeological excavations are preceded by (repeated) reading of previously written landscape, either represented through old travelogues, or through recent reports from archaeological surveys. In short, fieldwork and text are dialectically linked: fieldwork practice and texts mutually intertwine, confirm and (re)shape one another. Therefore, along with “founding fathers” of the discipline, some texts may also possess authority – achieved over time, confirmed, or lost.

Opposed to the authors and works of the classical canon, Pausanias and his *Description of Greece* were not of noble origins, that would secure the position of indisputable authority in the field of classical archaeology. Therefore the reputation of the author and his work was built – through confirmations and refutations – in the very landscape of Greece, primarily through archaeological fieldwork. During the 19th century *Description of Greece* served as a kind of travel guide for researchers to the long-abandoned sites and grand archaeological discoveries, such as Schliemann in Mycenae. The Erechteion in Athens is today known by the name given to the temple by Pausanias. His authority, built

in the field of classical archaeology, spread out of the domain of the discipline: on the grounds of the data from the *Description of Greece* and the esteem of its author, the administration of the new independent Greek kingdom started changing the Slovene, Albanian, Turkish or Italian toponyms in its territory. The excavations at Olympia – the case-study presented here, speak most eloquently about the mutual intertwining of archaeology and *Description of Greece*. On the one side, the years-long excavations, enabled by the decades-long diplomatic struggle for the licence, deepened the understanding of the work of Pausanias, but on the other side, the fieldwork practice has also changed, as well as the epistemological foundations of classical archaeology. The aim of this paper is to point once more to the inseparable ties linking practical and interpretive aspects, *i.e.* fieldwork and study in archaeology.

Keywords: text, archaeological fieldwork, authority, Pausanias, *Description of Greece*, classical archaeology of Greece, history of the discipline

*Autorité et comment l'obtenir: Pausanias,
Description de la Grèce et les fouilles archéologiques d'Olympie*

Le texte est un des produits-clés du travail archéologique, ce qui sépare la pratique disciplinaire claire de la curiosité d'amateur ou de la chasse au trésor lucrative. En plus de la fin de tout effort archéologique, les textes, dans leurs formes les plus diversifiées, présentent souvent la source du travail sur le terrain: la lecture (renouvelée) du paysage antérieurement peint, présenté soit sous la forme de récits de voyage anciens, soit sous la forme de rapports récents de la reconnaissance archéologique, précède les fouilles archéologiques. Bref, le terrain et le texte ont une relation dialectique: la pratique sur le terrain et les textes s'interpénètrent, confirment et (trans)forment. Donc, à part les personnages clés comme « les pères fondateurs » de la discipline, par exemple, les textes, eux aussi, peuvent avoir une autorité – celle qui est obtenue, confirmée ou perdue avec le temps. Contrairement aux auteurs et aux œuvres du canon classique, Pausanias et sa *Description de la Grèce* n'avaient pas une origine noble qui en ferait des autorités incontestables du domaine de l'archéologie classique. C'est pour cette raison que la réputation de l'auteur ainsi que de son œuvre était bâtie – en étant inévitablement confirmée et contestée – dans le paysage de la Grèce même, en premier lieu par le travail sur le terrain archéologique. Pendant le XIXe siècle, la *Description de la Grèce* offrait, tel un guide touristique, les explications aux chercheurs et les emmenait vers les sites abandonnés il y a longtemps et vers les grandes découvertes archéologiques, comme celles de Schliemann à Mycènes. L'Érechthéion d'Athènes est aujourd'hui connu sous ce nom parce que, et uniquement parce que Pausanias l'a nommé ainsi dans son œuvre. L'au-

torité de Pausanias, apparue dans le cadre de l'archéologie classique, s'est étendue hors frontières de la discipline: en se référant aux données de la *Description de la Grèce* et à l'autorité de son auteur, l'administration du jeune royaume grec commença à changer sur son territoire les toponymes slovènes, albanais, turcs ou italiens. Les fouilles d'Olympie, prises dans cet article comme une étude de cas, parlent le mieux de l'interpénétration de l'archéologie et de la *Description de la Grèce* de Pausanias. D'un côté, la meilleure compréhension de l'œuvre de Pausanias a résulté des recherches approfondies de plusieurs années, précédées par la lutte diplomatique de plusieurs décennies pour l'obtention du permis pour les fouilles, et de l'autre côté, non seulement que la pratique sur le terrain était transformée, mais aussi les fondements épistémologiques de l'archéologie classique. L'objectif de ce travail est de signaler encore une fois que la pratique et l'interprétatif sont inséparables, c'est-à-dire que le travail sur le terrain et au bureau sont inséparables en archéologie.

Mots-clés: texte, terrain archéologique, autorité, Pausanias, Description de la Grèce, archéologie classique de la Grèce, histoire de la discipline

Primljeno/Received: 23. 8. 2019.

Prihvaćeno/Accepted for Publication: 26. 8. 2019.